

ДАНИЛЕНКО А. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.14

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АРЕШТУ МАЙНА ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Дана стаття присвячена дослідженню особливостей застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а саме арешту майна. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження покликаний у певних випадках обмежувати майнові права фізичних та юридичних осіб, а тому точне та правильне застосування цього заходу вимагає чіткого та повного дотримання вимог процесуального закону.

Ключові слова: права та свободи особи, арешт майна, клопотання, заходи забезпечення кримінального провадження.

Данная статья посвящена исследованию особенностей применения мер обеспечения уголовного производства, а именно ареста имущества. Арест имущества как мера обеспечения уголовного производства призван в определенных случаях ограничивать имущественные права физических и юридических лиц, а потому точное и правильное применение этой меры требует четкого и полного соблюдения требований процессуального закона.

Ключевые слова: права и свободы лица, арест имущества, ходатайство, меры обеспечения уголовного производства.

This article is dedicated to research the features of application of the ensuring criminal proceedings, namely attachment of property. Attachment of property as a measure intended to ensure the criminal proceedings in certain cases restrict the property rights of individuals and entities, and therefore accurate and correct application of this measure requires a clear and full compliance with procedural law.

Key words: rights and liberties of person, attachment of property, petition, measures to criminal proceedings.

Вступ. На жаль, у кримінальному провадженні як під час досудового розслідування, так і під час судового розгляду неможливо обійтись без застосування певних обмежень прав та свобод учасників кримінального провадження, а саме без заходів забезпечення кримінального провадження.

Застосування таких заходів має єдину мету – забезпечити дієвість кримінального провадження. Разом із тим усі заходи забезпечення кримінального провадження мають різну якісну характеристику, тобто обмежують різні категорії прав та свобод особи, а тому їх правильне застосування із суворим дотриманням вимог КПК України може забезпечити виконання завдань кримінального провадження. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження покликаний у певних випадках обмежувати майнові права фізичних та юридичних осіб, а тому точне та правильне застосування цього заходу вимагає чіткого

та повного дотримання вимог процесуального закону. Разом із тим, не дивлячись на те, що норми даної глави КПК України декілька разів змінювались та доповнювались з моменту прийняття нового КПК України у 2012 році, окремі положення все ж викликають певні питання під час їх практичного застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці засад кримінального провадження, а саме застосуванню арешту майна, присвячена значна кількість досліджень. Цьому питанню приділяли увагу такі вчені-процесуалісти, як О.В. Білоус, О.М. Бондаренко, І.І. Войтович, І.В. Гловюк, Г.М. Куцкір, А.Е. Руденко, С.М. Смоков, Ю.О. Татаров, О.Г. Шило та інші науковці.

Невирішені раніше проблеми. Беззаперечно, вищезазначені автори зробили суттєвий внесок у дослідження арешту майна. Проте з урахуванням особливостей застосування заходу забезпечення кримінального провадження – арешту майна, окремі питання потребують додаткового вивчення з метою внесення відповідних змін до КПК України для оптимізації застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження в практичній діяльності правоохоронних органів, захисту прав та свобод осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Постановка завдання. Метою цієї статті є вивчення окремих питань застосування арешту майна під час кримінального провадження.

Результати дослідження. Отже, арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження є тимчасовим, до скасування у встановленому КПК України порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації в підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації в юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Завдання арешту майна – запобігти можливості приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження майна.

Метою арешту майна є забезпечення:

- 1) збереження речових доказів;
- 2) спеціальної конфіскації;
- 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;
- 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди (ст. 170 КПК України).

Арешт на майно може бути накладений за відповідним клопотанням прокурора, слідчого за погодженням із прокурором поданого до слідчого судді, суду, а якщо арешт на майно накладається з метою забезпечення цивільного позову – з таким клопотання також може звернутись і цивільний позивач.

Разом із цим процесуальний закон встановлює певні часові вимоги щодо можливостей подання клопотання про арешт майна, зокрема тимчасово вилученого. Так, відповідно до ч. 5 ст. 171 КПК України клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якій його було вилучено.

У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якій його було вилучено.

Скасування арешту майна під час кримінального провадження можливе лише за наявності фактичної та юридичної підстав, які визначені ч.ч. 1,3 і 4 ст. 174 КПК України. При цьому фактичні та юридичні підстави нормами кримінального процесуального законодавства диференціюються залежно від обставин, які зумовили розгляд і вирішення

питання про скасування арешту майна: подання клопотання учасниками кримінального провадження, вказаними в ч. 1 ст. 174 КПК України, або прийняття одного з кінцевих процесуальних рішень у кримінальному провадженні [1, с. 66].

При цьому ч. 1 т. 174 КПК України встановлює обмежене коло осіб, які мають право клопотати про можливе зняття арешту з майна: підозрюваний, обвинувачений, його захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні під час розгляду питання про арешт майна.

Ані слідчий, ані прокурор не можуть бути ініціаторами скасування арешту майна. Разом із тим у практичній діяльності органів досудового розслідування поліції дуже часто виникають проблемні ситуації через відсутність можливості звернутися з подібним клопотанням.

Наприклад, під час огляду місця події слідчий зобов'язаний зафіксувати та вилучити всі ймовірні сліди кримінального правопорушення, а також предмети, на яких дані сліди залишились, чи предмети, які мають будь-яке відношення до кримінального правопорушення та можуть у подальшому використовуватися як доказ у кримінальному провадженні. Такі речі матимуть статус тимчасово вилученого майна, а тому в подальшому підлягають обов'язковому арешту для збереження можливості використовувати їх в якості доказів.

Слід відмітити, що під час огляду місця події слідчий ще не знає всіх обставин кримінального правопорушення, а тому може вилучити і ті предмети, які можуть не мати жодного відношення до даної події. Протягом наступних 48 годин, які надаються законом для звернення із відповідним клопотанням про арешт майна до слідчого судді, в слідчого не завжди вистачає інформації для остаточного вирішення питання про те, чи мають вилучені предмети значення для кримінального провадження та чи можуть вони бути використані як докази в подальшому розслідуванні та судовому розгляді. А тому, як правило, слідчий звертається до слідчого судді з клопотанням про накладення арешту на все, що було їм вилучено.

У подальшому в ході досудового розслідування може бути встановлено, що окремі предмети жодного доказового значення можуть і не мати, але через те, що щодо їх використання є певні обмеження, законні володільці не завжди можуть їх отримати до прийняття кінцевого рішення в кримінальному провадженні.

Зрозуміло, що особа, яка є володільцем певної речі, на яку був накладений арешт, відповідно до ст. 174 КПК України має право клопотати про скасування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження, але, на жаль, не завжди ця особа може знати про свої права, а ще рідше – мати можливість ними скористатись. Тому надання можливості слідчому чи прокуророві звертатись до слідчого судді з клопотанням про скасування арешту майна є гарантією забезпечення прав власника арештованого майна, адже це позбавляє його необхідності звертатися до державних органів із вимогами про скасування арешту майна.

Крім того, КПК України в ч. 9 ст. 170 встановлює можливість накладення попереднього арешту на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах, у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна в кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Попередній арешт майна накладається за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, та застосовується строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про арешт майна.

Разом із цим виникає питання, чому попередній арешт майна може бути застосований виключно в кримінальних провадженнях щодо тяжкого та особливо тяжкого злочину? Адже в разі скоєння злочину невеликої чи середньої тяжкості забезпечення збереження речових доказів чи можлива конфіскація або спеціальна конфіскація також є актуальними для слідчого, який проводить досудове розслідування. Крім того, метою накладення попереднього арешту також повинно бути і забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кри-

мінального правопорушення (цивільний позов), адже це передбачено п. 4 ч. 2 ст. 170 КПК України щодо арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження.

Висновок. Взагалі ж, обмеження даного конституційного права особи, так само, як і будь-якого іншого права, не повинно ставати нормальним явищем у кримінальній процесуальній діяльності, а навпаки, воно має допускатись лише в разі крайньої необхідності, якщо іншим шляхом неможливе виконання завдань кримінального провадження, і на підставах та в межах, встановлених у законі.

Список використаних джерел:

1. Войтович І.І. підстави, умови і процесуальний порядок скасування арешту майна у кримінальному провадженні / І.І. Войтович // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 6-2. Т. 4. – С. 65–68.
2. Лепей М.В. Мета арешту майна у кримінальному процесі / М.В. Лепей // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – Вип. 4. – С. 249–254.
3. Гловюк І.В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел / І.В. Гловюк // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – № 8. – С. 155.
4. Гловюк І.В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження / І.В. Гловюк // Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: матеріали Міжнародного круглого столу Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (29 трав. 2015 р., м. Одеса) / відп. за вип. : В.В. Тіщенко, О.П. Ващук; НУ «ОЮА»; ПРЦ НАПрН України. – Одеса : Юридична література, 2015. – С. 66–76.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

